

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ: КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІХУ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

NON-FORMAL EDUCATION IN TODAY'S CONDITIONS: A KEY FACTOR IN THE SUCCESS OF A MODERN TEACHER

У статті авторами проаналізоване поняття «неформальна освіта», та зазначено, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає безперервний процес набуття нових та вдосконалення раніше набутих професійних та загальних компетентностей, які необхідні для підвищення ефективності їх професійної діяльності. Встановлено, що реалізація можливостей неформальної освіти потребує розробки нової стратегії освіти, яка буде базуватися на нововведеннях, методах та формах навчання, а також на організаційній структурі. При цьому варто врахувати, що сучасна стратегія освіти має бути гнучкою і адаптивною до змін у суспільстві, технологіях та потребах здобувачів; вона повинна включати можливість швидкого реагування на зміни та постійне професійне вдосконалення; повинна сприяти впровадженню інноваційних методів та підходів до навчання, таких як змішане навчання, проєктне навчання, креативні методи викладання тощо. Розглянуті переваги неформальної освіти, зокрема гнучкість, практичність, інтерактивність, доступність. Зазначені цифрові технології, що використовуються у процесі неформальної освіти.

Для визначення, що спонукає викладачів до неформального навчання, авторами було проведено дослідження, в результаті якого встановлено, що існують різноманітні мотиви. Найпоширенішими серед них були необхідність постійного підвищення кваліфікації та бажання покращити власні навички. Особисті мотиви та потреби також грають важливу роль у рішенні викладачів займатися неформальним навчанням. Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес та зміни на ринку праці, мають вплив на це рішення.

Результати проведеного дослідження дають можливість дійти висновку, що неформальна освіта, що включає в себе семінари, тренінги, курси та інші форми навчання, і відіграє важливу роль у доповненні формальної освіти. Підвищення кваліфікації викладачів є важливим і невід'ємним елементом покращення якості вищої освіти загалом.

Ключові слова: неформальна освіта, освіта дорослих, здобувачі освіти, заклади вищої освіти, чинники впливу.

In the article, the authors analyze the concept of «non-formal education» and note that the professional development of teachers involves a continuous process of acquiring new and improving previously acquired professional and general competencies that are necessary to improve the effectiveness of their professional activities. It is established that the realization of non-formal education opportunities requires the development of a new education strategy based on innovations, methods and forms of education, as well as on the organizational structure. It should be borne in mind that a modern education strategy should be flexible and adaptive to changes in society, technology, and the needs of students; it should include the ability to respond quickly to changes and continuous professional development; it should promote the introduction of innovative methods and approaches to learning, such as blended learning, project-based learning, creative teaching methods, etc. The advantages of non-formal education, including flexibility, practicality, interactivity, and accessibility, are considered. The digital technologies used in the process of non-formal education are specified.

To determine what motivates teachers to engage in non-formal learning, the authors conducted a study that found that there are various motives. The most common of these were the need for continuing professional development and the desire to improve their skills. Personal motivations and needs also play an important role in teachers' decisions to engage in non-formal learning. External factors, such as technological progress and changes in the labor market, also influence this decision.

The results of the study suggest that non-formal education, which includes seminars, workshops, courses, and other forms of learning, plays an important role in complementing formal education. Professional development of teachers is an important and integral element of improving the quality of higher education in general.

Key words: non-formal education, adult education, students, higher education institutions, factors of influence.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.46>

Самойленко О.А.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри психології
Дніпровського інституту
Міжрегіональної академії управління
персоналом

Полякова О.О.,

канд. філос. наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Макогончук Н.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка питання в загальному вигляді.

Сучасний світ динамічно змінюється, і освіта не може залишатися осторонь цих змін. Неформальна освіта стає важливим компонентом професійного розвитку сучасного викладача (педагога, науково-педагогічного співробітника), допомагаючи йому підтримувати високий рівень професійної компетентності та ефективно адаптуватися до змін в освітньому середовищі. Варто зазначити, що професійний розвиток педагогічних працівників передбачає безперервний процес набуття нових та вдосконалення раніше набутих професійних

та загальних компетентностей, які необхідні для підвищення ефективності професійної діяльності. Така діяльність передбачає постійну самоосвіту та інші види і форми професійного зростання [5]. Таким чином, ми розглядаємо неформальну освіту як фактор підвищення якості, ефективності та результативності неперервної освіти, підвищення попиту на різноманітні освітні послуги, зміни мотиваційної готовності та здатності викладачів навчатися впродовж життя.

Мета дослідження. Проаналізувати специфіку форм та методів підвищення кваліфікації

сучасного викладача крізь призму неформальної освіти як фактору успіху у процесі викладання.

Аналіз наукових досліджень. Питання неформальної освіти, розвиток безперервної освіти та її елементів досліджували Л. Антошкіна, С. Нагорняк, О. Карпенко, П. Штутман, Г. Усатенко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, П. Девіс, М. Ераут, К. Куллен, П. Ходкінсон та ін. Як зазначає Л. Лук'янова «неформальна освіта сприяє підвищенню ефективності освіти шляхом забезпечення високого ступеня мотивації здобувачів до здобуття знань у вибраній галузі, цілеспрямованості навчальної діяльності, що заснована головним чином на самостійному навчанні, гнучкості, що необхідна для задоволення різноманітних індивідуальних потреб, свободі відносин і комфортній освітній атмосфері, зв'язку з практикою тощо» [4]. О. Бабакіна та Ю. Блудова зазначають, що «неформальна освіта – це організована систематична навчальна діяльність поза рамками формальної системи. У зв'язку з цим очевидно, що неформальна освіта є найбільш гнучкою, різноманітною за формою і багатоаспектною ланкою системи безперервної освіти» [1].

Основна частина дослідження. Сучасні зміни в освіті, такі як розвиток академічної мобільності та вимушені зміни місця проживання педагогічних та науково-педагогічних працівників через війну, розпочату російською федерацією проти України на початку 2022 року породжують необхідність постійного оновлення та підвищення професійних знань викладачів. Цей процес є невід'ємною частиною сучасного освітнього середовища і вимагає від викладачів гнучкості, адаптивності та відкритості до нових ідей та методів навчання майбутніх фахівців.

Зростання кількості викладачів, які потребують оновлення професійних знань, відбиває загальні тенденції у сучасній освіті. Швидкі технологічні зміни, нові вимоги до компетентностей викладачів та здобувачів, а також поява нових підходів до навчання вимагають постійного професійного розвитку. Це може включати участь у тренінгах, семінарах, конференціях, а також самостійне вивчення актуальних наукових публікацій та методичної літератури. Саме тому неформальна освіта в умовах сьогодення стала ключовим фактором успіху сучасного викладача. Зміни у суспільстві, швидкий розвиток технологій та поширення інтернету перетворили навчання у більш доступний, різноманітний та гнучкий процес. Викладачам потрібно володіти навичками не лише передачі знань, але й створення стимулюючого освітнього середовища, сприяння саморозвитку та самоорганізації здобувачів освіти.

Професійний розвиток викладача (педагога, науково-педагогічного співробітника) передбачає формування кваліфікованого фахівця,

професіонала, особистості, яка проходить періоди професійної адаптації, набуває емпіричного досвіду, формування та вдосконалення професіоналізму. Підготовка фахівців з використанням технологій неформальної освіти має ґрунтуватися на компетентнісному, особистісно-орієнтованому та андрагогічному підходах [6]. Вибір технологій неперервної освіти означає вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії всіх суб'єктів, тактики навчання дорослих та відповідного стилю роботи з урахуванням андрагогічних принципів. Він передбачає планування, організацію, застосування та оцінювання процесу і результатів професійного розвитку. Варто зазначити, що професійний розвиток впродовж життя відбувається за допомогою технологій навчання дорослих через формальну, неформальну та інформальну освіту [10]. Технологія навчання дорослих – це система науково обґрунтованих андрагогічних, людиноцентричних та акмеологічних принципів навчання діяльності дорослих здобувачів. Вона забезпечує підготовку інноваційного фахівця, всебічно розвиненого та мотивованого [9].

Професійний розвиток дорослих як цілісна система включає такі складові: потреби тих, хто навчається, у професійному вдосконаленні (реальні, усвідомлені), мету і завдання (конкретні та досяжні), зміст (актуальний, прикладний, компетентнісний, людиноцентричний), технології (формальна і неформальна освіта, зокрема інтерактивні, андрагогічні, цифрові, акмеологічні та ін.), засоби (сучасні), результати (вимірювані) [6].

Проаналізувавши наукові дослідження, можна виокремити наступні переваги неформальної освіти [8; 9; 5]: гнучкість, адже неформальна освіта пропонує гнучкі графіки навчання та широкий спектр курсів, які можна підібрати під свої інтереси та потреби; практичність, що характеризується орієнтуванням на практичне застосування знань та навичок; інтерактивність; доступність.

Слід зазначити, що для ефективної організації неперервного професійного розвитку викладача впродовж життя засобами формальної та неформальної освіти необхідно враховувати вихідні положення навчання дорослих [8]:

- Суб'єкт навчання відіграє провідну роль.
- Доросла людина прагне до самореалізації, незалежності, самоуправління та усвідомлює себе як таку.
- Дорослий здобувач освіти має компетентнісний досвід (побутовий, соціальний, професійний), який може бути використаний як важливе джерело навчання.
- Основним видом навчальної роботи дорослих здобувачів є самостійне здійснення організації освітнього процесу.
- Доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми та досягнення

конкретної професійної мети та розраховує на негайне застосування навичок, умінь, знань і набутих якостей у процесі навчання.

- Освітня діяльність дорослої людини детермінована часовими, просторовими, побутовими професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або допомагають процесу навчання.

- Процес навчання дорослих організовується як спільна діяльність суб'єктів навчання.

У сучасному освітньому середовищі неформальна освіта стає ключовим інструментом для сучасного викладача з наступних причин [6; 2]:

- Розвиток професійних навичок. Неформальна освіта дозволяє викладачам постійно оновлювати свої знання та навички у своїй галузі. Вони можуть брати участь у семінарах, майстер-класах, тренінгах та конференціях, де вивчаються нові методики викладання, педагогічні технології та психологічні аспекти навчання.

- Інновації та технології. У сучасному цифровому світі технології швидко змінюються і викладачам необхідно володіти навичками роботи з сучасними педагогічними технологіями, веб-інструментами, онлайн-платформами, тощо, для підтримки навчання та комунікації зі здобувачами.

- Розширення спектру навчальних методик та підходів. Неформальна освіта дозволяє викладачам вивчати різноманітні методики та підходи до навчання, такі як активне навчання, проєктне навчання, використання віртуальної та доповненої реальності та інші. Це допомагає адаптувати освітній процес до різних потреб та стилів навчання здобувачів освіти.

- Розвиток міжособистісних навичок. У процесі неформальної освіти викладачі отримують можливість розвивати свої комунікаційні та лідерські навички.

- Підвищення мотивації. Неформальна освіта може допомогти викладачам підвищити свою мотивацію до роботи, що може допомогти їм відчувати себе більш задоволеними своєю професією.

Як зазначає Н. Душечкіна [3] викладачі можуть використовувати неформальну освіту як відвідування курсів та семінарів; брати участь у онлайн-спільнотах; відвідувати наукові конференції та ін.

Серед цифрових технологій, що використовуються у процесі неформальної освіти, найпоширенішими є наступні:

- Цифрові технології колективної комунікації, зокрема Zoom, Skype, Youtube, для проведення онлайн-заходів у відео- та аудіоформаті, а саме онлайн-занять, веб-конференцій, засідань кафедр.

- Хмарні технології Google для роботи з документами, розробки календарів для візуалізації термінів та етапів реалізації проєктів, аналітики та зворотного зв'язку щодо якості освітніх послуг.

- Соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, Telegram для обміну особистими профілями, а також висвітлення наукових, законодавчих, регуляторних та публічних новин у сфері освіти.

- Технології візуалізації навчального контенту, такі як мультимедійні презентації, інфографіка, відеоінфографіка, інтелект-карти, часові шкали, QR-коди, хмари слів, скрайбінг, гейміфікація, 3d моделювання, доповнена (AR) та віртуальна (VR) реальність, відео.

- Технології тестування, зокрема тести Google Forms, Quizlet, тощо.

Для визначення, що спонукає викладачів до неформального навчання, авторами було проведено дослідження на базі Дніпровського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут та Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Всього в опитуванні взяли участь 45 респондентів, серед яких 77% жінок та 23% чоловіків, віком 25–62 роки, з середнім педагогічним стажем 15 років.

На запитання, що спонукало Вас до неформального навчання, респонденти відповіли наступним чином (рис. 1):

- Необхідність у постійному підвищенні кваліфікації – 80%.

- Потреба у «швидкому» опануванні нової професії – 12%.

- Бажання покращити власні навички – 48%.

- Особистісні мотиви та потреби – 60%.

- Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес, зміни на ринку праці та ін. – 53%.

З вищезазначених результатів дослідження можна зробити висновок, що існують різноманітні мотиви, які спонукають викладачів до неформального навчання. Найпоширенішими серед них є необхідність постійного підвищення кваліфікації та бажання покращити власні навички. Особисті мотиви та потреби також грають важливу роль у рішенні викладачів займатися неформальним навчанням. Зовнішні чинники, такі як технологічний прогрес та зміни на ринку праці, мають вплив на це рішення.

На запитання, як Ви обираєте провайдера освітніх послуг відповіді розподілились наступним чином (рис. 2):

- Статус державної установи або її структурного підрозділу – 22%.

- Статус приватної освітньої установи – 42%.

- Акредитовані програми, наявність ліцензії – 55%.

- Популярність провайдера освітніх послуг – 45%.

- Якість та наповненість курсів – 68%.

Що спонукало Вас до неформального навчання

Рис. 1. Відповіді респондентів

Як Ви обираєте провайдера освітніх послуг

Рис. 2. Відповіді респондентів

Вищезазначені результати свідчать про те, що для більшості респондентів важливою є якість та наповненість курсів, а також акредитовані програми та наявність ліцензії провайдера освітніх послуг. Також значну роль відіграє статус освітньої установи. Популярність провайдера також має значення для деяких респондентів, але вона менш важлива порівняно з іншими факторами.

Висновки. Швидкий темп технологічних змін вимагає від викладачів постійної адаптації до нових інструментів та методів навчання, таких як використання інтерактивних дошок, онлайн-платформ та інші цифрові інструменти.

Викладачі повинні бути озброєні не лише фаховими знаннями, але й компетентністю у роботі з інформацією, критичним мисленням та аналітичними навичками, щоб ефективно орієнтуватися в постійно змінному інформаційному середовищі. Безперервна освіта допомагає впроваджувати нові педагогічні підходи, методики та інновації в освітній процес, що сприяє підвищенню якості освіти. Неформальна освіта, що включає в себе семінари, тренінги, курси та інші форми навчання, відіграє важливу роль у доповненні формальної освіти. Підвищення кваліфікації викладачів є важливим і невід'ємним елементом покращення

якості вищої освіти загалом. Такий підхід є ключовим для створення освітнього середовища, яке може ефективно відповідати на сучасні проблеми та виклики, а також підвищує рівень адаптивності освітньої системи закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабакіна О., Блудова Ю. Використання ресурсів неформальної освіти як фактора успішної професійної самореалізації майбутнього вчителя. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2021. 12 (44), 18–22. doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.12/44.2>
2. Біда О., Орос І., Гончарук В., Тютя М. Розвиток системи освіти дорослих у різних країнах світу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. Випуск 70. С. 92–98.
3. Душечкіна Н. Сучасні підходи до вивчення особистості професіонала. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. Випуск 69. С. 50–57.
4. Лук'янова Л.Б. Неформальна освіта дорослих: проблеми і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія. 2011. Вип. 13. С. 327–333.
5. Нагорняк С. Методологія безперервної освіти та її вплив на процедуру підвищення кваліфікації вчителів. 2023. URL: <https://library.vspu.net/handle/123456789/11745> (дата звернення 18.03.2024)
6. Сидоренко В., Шоробура І., Пономаренко А., Дей М., Джус О. Застосування технологій формальної та неформальної освіти для безперервного професійного розвитку сучасного фахівця. *Revista Tempos e Espaços em Educação*. 2020. 13 (32), 103.
7. Denkowska S., Fijorek K., Węgrzyn G. Formal and non-formal education and training as a tool for promoting innovation and competitiveness in EU Member States. *Journal of Competitiveness*. 2020.12 (3).
8. Knowles M., Holton E., Swanson R.. The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development. New York: Routledge, 2020.
9. Rizova E. Professional development of teachers in non-formal education. 2020. URL: <https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/15994> (дата звернення 14.03.2024)
10. Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education. Published by the FLLLEX consortium. 2012. URL: https://aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf (дата звернення 16.03.2024)